

хвилях мови. Аллі Йосипівні Багмут. – К. : КММ, 2011. – С. 168-177.
11. Максимович М. О правописанні Малоросійського язика: Письмо к Основьяненко / Максимович Михаил // Історія українського правопису XVI-XX століття. Хрестоматія. – Київ, 2004. – С. 88-106.
12. Максимович М.А. Собрание сочинений : В 3 т. / М.А. Максимович. – К. : ИПЦ "Киевский университет", 2008. – Т. III. – 752 с. 13. Плющ П.П. Из истории украинского правописания / П.П. Плющ // Вопросы филологии. – М., 1969. – С. 293-297. 14. Шевченко Л.І. Михайло Максимович і проблеми становлення лінгвістичної теорії в Україні / Л.І. Шевченко // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – Вип. 4. – С. 14-21.

Домилівська Л.В., к. філол. н.

ФОЛЬКЛОРНА СИМВОЛІКА У ФІЛОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ М. МАКСИМОВИЧА

У статті проаналізовано розуміння М. Максимовичем фольклорної символіки в аспекті її впливу на розвиток та становлення української літературної мови, означено методологічні принципи дослідження вченим народнопоетичних мовосимволів.

Ключові слова: фольклорний символ, філологічна концепція, М. Максимович.

The article deals with the problem of M. Maksymovych' interpretation of folklore symbols in the aspect of their influence on evolution and formation of the Ukrainian literary language. The author analyzes M. Maksymovych' methodic principles of folrlore symbols' studies.

Key words: folrlore symbols, philological conception, M. Maksymovych.

В статье анализируется понимание М. Максимовичем фольклорной символики в аспекте ее влияния на развитие и становление украинского литературного языка, определены методологические принципы исследования ученым народнопоэтических символов.

Ключевые слова: фольклорный символ, филологическая концепция, М. Максимович.

З іменем М. Максимовича в історії українського мовознавства пов'язане зародження історико-філологічної школи в Київському університеті, адже з позицій сучасного розуміння процесів розвитку наукової парадигми вчений уперше обґрунтував і репрезентував міждисциплінарний аспект дослідження мовних явищ. Так, перебуваючи під впливом "модного" на той час "слов'янофільства", М. Максимович звертається у своїх філологічних пошуках до фольклорної символіки, яка, на переконання прихильника міфологічного напрямку в філології, акумулює в собі світовідчуття народу. Важливо підкреслити, що український за походженням дослідник, маючи авторитетний вплив у Московському і Петербурзькому наукових осередках, зосереджує увагу саме на "малоросійському" фольклорі, а отже, вперше робить спробу інтерпретації фольклорної символіки в аспекті мовного коду українців.

Своє невідоме захоплення фольклорною словесністю, незважаючи на матеріальні труднощі, які спіткали М. Максимовича у зв'язку з виданням "Украинских народных песен" 1834 року, вчений висловлює в листі до редактора "Журнала Министерства народного просвещения" К.С. Сербіновича від 6 березня 1834 року: "Особенно меня песни подрезали: за тысячу – слишком чистых, кровных рублей, заплоченных 1834 года за издание 1-го тома Укр[аинских] песен и Голосов, я получил доселе только на несколько сот, и то книгами! А между тем страх хотелось бы мне напечатать второй и прочие томы, тем более что от многих как бы в укор слышу ожидания и песен, и Наума... и нечего сказать, во втором томе заключается сотни четыре песен женских, где столько прелести народно-поэтической [виділ. нами – Л.Д.], что невольно говорю себе "ох и жаль же жаль, на сердце печаль – что на свет их не пускаю! А все потому, что грошей не маю!" И я даже готов, решаюсь просить у Вас совета и содействия: нельзя ли хоть где-нибудь, хоть как-нибудь выхлопотать хоть тысячу рублей на издание второго тома; а там бы я и сам мог

двинуть продолжение, если бы вспоможения нельзя было умножить" [3, с. 269]. Як відомо, третя збірка "Сборник украинских песен" побачила світ у Києві в 1849 р. На наш погляд, у словах ученого відображено розуміння ним важливості дослідження фольклору для розвитку слов'янської філології в цілому, що узгоджується з іншою, важливою на той час ідеєю М. Максимовича щодо "старобытности" української мови. Окрім того, незважаючи на неточність операційного терміноряду, почасти відсутність достатньої наукової аргументації, М. Максимович залишається все ж послідовним у своїх наукових вподобаннях.

Цілком закономірним у такому разі є зверненість М. Максимовича до тексту "Слова о полку Ігоревім", переклад якого вчений здійснив у 1837 році. Така наукова зацікавленість М. Максимовича давнім текстом не стала несподіванкою для наукового середовища, новизна дослідження швидше полягала в аспекті розгляду відомої й популярної на той час проблеми: вчений зосередився на функціонуванні мовосимволів фольклорного походження в давньоруському тексті. До речі, саме лінгвістичне опрацювання символіки дозволило вченому аргументувати ще один погляд на проблему авторства "Слова...". На основі зіставного аналізу зібраних та опрацьованих текстів народнопоетичної творчості та тексту "Слова..." автор обґрунтовує ідею спорідненості давньоруського тексту та історичних дум, "південноруської" поезії, вказуючи на специфічну ритмомелодику героїчної поеми.

Про важливість заявленої позиції вченого свідчить той факт, що аналогічні пошуки здобули своє продовження у науковій практиці інших дослідників. Так, Н. Тихонравов, Ф. Буслаєв та ін. досліджували паралельність мовної символіки, представленої у "Слові..." з російським билинним епосом, вказуючи на своєрідність народного духу, акумульованого саме в фольклорному символі. У свою чергу, В. Адріанова-Перетц, аналізуючи паралелі мовної символіки, представленої в "Слові..." та усній народній творчості, підкреслює співмірність особливостей репрезентації мовосимволів *лебідь / лебедонька, орел*, об'єднаних в епізоді "соколиного полювання", однак сцена

"ловів" асоціюється в тексті "Слова..." з "грою на гусях": *"Боян же, братие, не 10 соколовъ на стадо лебедей пуцаше, нъ своя вещь пръсты на живая струны въскладаше; они же сами князем славу рокотаху"* [1, с. 17].

Сам М. Максимович віднаходить текст української пісні, де представлена подібна символіка, однак у "Слові..." вона набуває іншого, авторського змісту:

*Ой на морі, на морі синенькім
там плавала біла лебедонька
з маленькими лебедятами.
Де ся взяв сизопірій орел,
став лебедку бити й забивати,
стала лебедка до його промовляти:
Ой не бий мене, сизопірій орлоньку,
скажу тобі всю щирую правдоньку ...*[3, с. 256].

Очевидно, що фольклорна символіка, на думку М. Максимовича, слугувала для автора "Слова..." джерелом системи образів майбутньої поеми, де означені мовосимволи в результаті семантичних трансформацій набули нового, нетипового для зібраних зразків усної народної творчості смислового наповнення.

Сам учений наголошував: "К замечанию о нападении сокола (на гусей и лебедей) прибавить надо, что так и в великорус[ских] стар[инных] песнопениях:

*"Он (Волх) обернется ясным соколом,
полетел он далече на сине море,
а бьет он гусей, белых лебедей"* [3, с. 256].

Аналізуючи філологічну концепцію фольклорної символіки М. Максимовича, наголосимо, що дослідник керувався одним із підходів до розуміння символу, який ґрунтується на засадах поетики. Учений інтерпретує символ (зокрема, **фольклорний символ**) як уявлення, викликане певним колом асоціацій у визначеній поетичній системі.

Саме М. Максимович одним із перших намагається науково пояснити символізацію в мові її образною стороною, процесом художнього освоєння світу; поетичний символ в такому разі ідентифікується з фольклорним образом. Таким чином,

грунтовніше прочитання ідей М. Максимовича вказує на їх екстрапольованість у площину вчення про взаємозалежність мови й мислення, що не втрачає своєї актуальності й досі.

Лінгвістичне дослідження слів і сполучень слів-символів на сьогодні виходить за межі онтології, семіотики, культурології, літературознавства, фольклористики тощо, хоч і спирається на їхні результати. Сучасне мовознавче вчення ґрунтується на з'ясуванні мовної природи символу, вивченні особливостей його функціонування в тексті, а в ширшому розумінні – визначенні глибинних процесів і явищ мовних систем, закономірностей структурування смислових процесів через пізнання людської діяльності і створеної на її основі картини світу (на що в системі "термінопонять" свого часу вказував і М. Максимович). Так, на думку Н. Лисюк: "уже в першій праці М. Максимовича ми стикаємося з виокремленням в усній народнопоетичній творчості, якщо говорити в сучасних термінах, рослинного, тваринного та метеорологічного кодів" [4, с. 72]. На цьому шляху окреслено основні диференційні ознаки, що відрізняють символ від метафори, визначені основні типи символів, форми виявлення їх значення тощо. Однак цілісної теорії символізації в мові, з урахуванням походження, розвитку, функціонування словесних символів у різних мовних структурах та з опорою на неоднакові умови контекстного вживання, досі не створено; символи, як правило, розглядають принагідно, у зв'язку з дослідженням мовної метафори.

Окрім того, співмірним із філологічною концепцією М. Максимовича щодо фольклорного символу є сучасне тлумачення архетипових символів, що передають тотожне або дуже схоже значення для більшої частини, а то й для всього людства і стають такими через подібність природи, психіки людини, однак і вони орієнтовані на певну спільність. Загальна ідея, що її передає символ, часто набуває яскраво вираженого національного характеру.

На сьогодні не викликає сумніву твердження про те, що перехід від архетипового символу до власне національно локалізованого відбувається шляхом складних семантичних трансформацій, зумовлених метафоричним перенесенням на

ґрунті певної етнокультури, з опорою на відповідні фонові знання, певний "набір позицій" [2, с. 33].

Іншим важливим аспектом у філологічній концепції М. Максимовича є обґрунтування принципів народження символу в авторській художній свідомості: "изъ сочувствія Пѣвца съ Природою, происходитъ его способъ выраженія своихъ думъ предметами Природы, его метафоризмъ необходимый и естественный, а не изысканный, не искусственный. Посему уподобление есть главное дѣйствованіе въ его Поэзіи; а подобіе – главный образъ выраженія въ его Пѣсни, составляющей истинную красоту въ ней, а не прикрасу" [5, с. 540]. Наголосимо, що така позиція вченого свідчить про розуміння ним важливості залучення інтерпретативних методик у процесі прочитання авторського тексту.

Не менш показовим прикладом щодо впливу народнопоетичних символів на текст "Слова..." (авторського тексту!), на думку М. Максимовича, є відомий епізод про втечу Ігоря з полону: "Игорь Князь поскочи горностаемъ къ тростію и бѣлымъ гоголем на воду; вѣвръжесе на брѣзь комонъ, и скочи съ него, и босымъ влъкомъ потече къ лугу Донца, и полетѣ соколомъ подъ мглами, избивая гуси и лебеди...". Подібне зображення "різноманітного" руху однієї особи М. Максимович віднаходить і в українських піснях:

- "Через темный лѣсъ – яснымъ соколомъ лети,
Через быстрыя воды – бѣлымъ лебедемъ плыви,
через степы далекия – перепелочкомъ бѣжи,
На моемъ, брате, подворьи – ты голубонькомъ пади!" [3, с. 256]

Більше того, дослідник намагається віднайти паралелі і в "великорусском песнопении". Так, М. Максимович наводить цитату з пісні "Об Иване Годиновиче":

*"скоро он вражду чинил,
обернется гнедым туром,
чистые поля туром перескакал,
темные леса сободем перебежал,
быстрые реки соколом перелетал"* [3, с. 256-257].

Можна наводити багато прикладів, що ілюструють глибоке розуміння М. Максимовичем фольклорної символіки та